

Manon Giron

samostalni istraživač, Rijeka

UDK 37.014.63(497.572)“1875/1886”

Primljeno: 13. 11. 2020.

Prihvaćeno: 2. 3. 2021.

Izvorni znanstveni članak

STANJE ŠKOLSTVA NA GROBNIŠĆINI PREMA IZVJEŠTAJIMA NADZORNIŠTVA ZA PUČKE ŠKOLE ŽUPANIJE RIJEČKE U RIJECI U DRUGOJ POLOVINI 19. STOLJEĆA

Sažetak

Na temelju novoga, tzv. Mažuranićeva Zakona ob ustroju pučkih škola i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji iz 1874. Vlada je imala sve ključne ovlasti u pitanju školstva. Prema § 153. Zakona, škole su stavljene pod nadzor Zemaljske vlade, županijskih školskih odbora i školskoga nadzornika.

Preko županijskih školskih nadzornika, koji su kao i učitelji bili zemaljski činovnici, Vlada je imala kontrolu nad čitavim školskim područjem banske Hrvatske. Njihova dužnost bila je: nadziranje svih javnih i privatnih škola na dotičnom području, stručno savjetovanje učitelja, izvještavanje Vlade o stanju škola, nadziranje rada općinskih školskih odbora, predsjedanje županijskim učiteljskim sastancima i vođenje brige “za svekoliko znanstveno i moralno stanje svih pučkih škola”. U školskoj hijerarhiji moći županijski nadzornici bili su vrlo visoko pozicionirani, jedina instancija kojoj su bili odgovorni bila je Zemaljska vlada, odnosno njezin Odjel za bogoštovlje i nastavu. Bili su to u pravilu najbolji stručnjaci u svojoj struci i na njima je bila velika odgovornost.

U Županiji riječkoj u Rijeci djelovalo je nekoliko školskih nadzornika koji su posjećivali među ostalim i pučke škole na Grobnišćini: učionu u Čavljima, u Cerniku i obću pučku obospolnu školu u Grobniku. Njihove primjedbe, pozitivne i negativne, sačinjene su u izkazima upućenim županijskom nadzorništvu u Rijeci, kao i obrnuto od županijskoga nadzorništva prema županijskim nadzornicima i samim učiteljima u pučkim školama. To su vrijedni izvori za proučavanje povijesti školstva na riječkom području.

Ključne riječi: školstvo, povijest školstva, nadzor u školama, Grobnišćina, 1875. – 1886. godine

1. Uvod

U lipnju 1850. dobila je Hrvatska novu političku upravu; točnije, 12. lipnja osnovana je hrvatska banska vlada s Josipom Jelačićem na čelu (Horvat, 1990, 411; *Povijest Rijeke*, 1988, 212). Zemlja je bila razdijeljena na šest županija: Riječku, Zagrebačku, Varaždinsku, Križevačku, Požešku i Osječku, kojima su na čelu bili carsko-kraljevski vrhovni župani. Županije su bile podložne banskoj vladi u Zagrebu, a dijelile su se na kotareve, kojima su upravljali carsko-kraljevski podžupani (Šišić, 1975, 426). Zemlja se od tada pa do 1861. sastojala od pet okružja s carsko-kraljevskim okružnim predstojnicima na čelu, razdijeljenih u kotareve s carsko-kraljevskim kotarskim predstojnicima. Ta okružja bijahu: Riječko s primorjem od Rijeke do blizu Senja, Vinodolom i Gorskim kotarom, Zagrebačko, Varaždinsko, Požeško i Osječko. Od 1854. njemački je bio službeni jezik u svim uredima bez razlike (Šišić, 1975, 427).

Car je 19. lipnja 1860. imenovao Josipa Šokčevića novim hrvatskim banom (*Ilustrirana povijest Hrvata*, 1971, 241). Njegovu politiku u prvim danima odlikuje jačanje hrvatskoga jezika u upravi. Činovnici su morali učiti hrvatski i prema narodu se ophoditi s dužnim respektom (Macan, 1971, 170). U ožujku 1861. osnovano je Kraljevsko namjesničko vijeće, a u studenom Hrvatska dvorska kancelarija (kancelar Ivan Mažuranić) (Macan, 1971, 173), koja je ukinuta Hrvatsko-ugarskom nagodbom.¹

1 Hrvatska dvorska kancelarija, punim imenom Kraljevska dalmatinsko-hrvatsko-slavonska dvorska kancelarija, oblik je hrvatskoga ministarstva u Beču od 1860. do 1869. godine. Bila je vrhovna upravna vlast, kojoj su bili podređeni svi organi uprave u Hrvatskoj i Slavoniji, a u čiju su nadležnost spadali svi opći i posebni poslovi nekadašnjih središnjih bečkih ministarstava prema Hrvatskoj, ali s posebnim osvrtom na njezin zaseban ustavni položaj. – Padom Bachova apsolutizma i donošenjem novoga ustava, tzv. Listopadske diplome 1860., započelo je i novo upravno razdoblje, označeno ukidanjem triju dotadašnjih središnjih bečkih ministarstava i osnutkom Državnoga ministarstva. Kralj je 20. listopada 1860. uputio ručno pismo banu Šokčeviću i uspostavio ustavnost u Hrvatskoj. Kralj u pismu traži da Sabor raspravi o pitanju uređenja državnih odnosa Hrvatske s Ugarskom. – Pri Vladi u Beču osnovan je Hrvatsko-slavonski odsjek s odsjecima za unutarnje poslove, nastavu i pravosuđe, s time da neposrednu upravu u Hrvatskoj i dalje obavlja Carsko-kraljevsko namjesništvo u Zagrebu pod predsjedanjem bana. Hrvatska je međutim Državno ministarstvo smatrala nezakonitim i zahtijevala je da se do uređenja odnosa s Ugarskom za nju osnuje dvorska kancelarija kakve su tijekom povijesti u Beču imale austrijske zemlje, Češka, Ugarska, Erdelj, Lombardija i Belgija. – Kralj je već 5. prosinca 1860. djelomično udovoljio tom hrvatskom zahtjevu i Hrvatsko-slavonski odsjek izdvojio iz Državnoga ministarstva kao zasebno tijelo pod imenom Kraljevski dvorski dikasterij za Kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju. Na njegovu čelu bit će predsjednik, koji će obavljati sve važnije poslove koji će se odnositi na Hrvatsku i Slavoniju, predlagati ih i zastupati u Ministarskom vijeću. Dikasterij će obavljati ne samo poslove političke uprave nego i sve one pravosudne poslove što su ih do tada obavljala ukinuta središnja ministarstva. Za službeni jezik u Hrvatskoj je određen narodni jezik. – Dikasterij, izravno podređen Državnome ministarstvu, odnosno samom kralju, započeo je s radom 25. siječnja 1861. godine. Predstojnikom Dikasterija, koji je bio nadležan za poslove političke uprave, sudstva te bogoštovlja i nastave u Hrvatskoj i Slavoniji, postao je hrvatski predstavnik u Ministarskom vijeću. Namjesništvo u Zagrebu tako je umjesto pojedinim bečkim ministarstvima neposredno podređeno Dvorskom dikasteriju. – Kako je karakter Dikasterija bio privremen, to je tijelo već iduće godine zamijenjeno Kraljevskom dvorskom kancelarijom za Kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju ili Kraljevskom dalmatinsko-hrvatsko-slavonskom dvorskom kancelarijom, a za dvorskoga kancelara imenovan je Ivan Mažuranić. To se dogodilo 3. veljače 1862., a u nadležnost Kancelarije ušla je politička uprava, bogoštovlje, nastava i sudstvo u Hrvatskoj. Kancelarija je počela s radom 9. ožujka 1862. godine. Kralj je svojim pismom od 17. travnja 1862. pozvao Kraljevsko

Utvrđeno je da su Hrvatska i Ugarska dvije političke jedinice koje se spajaju u jednu državnu zajednicu. Hrvatskoj je ostavljena autonomija u zakonodavstvu, upravi, sudstvu, školstvu i vjerskim pitanjima, ali su financije bile zajedničke.

2. Zemaljska vlada i njezini pomoćni uredi

Zemaljska vlada dijelila se na tri odjela: I. Odjel za unutarnje poslove kao i za poslove zemaljskoga proračuna, II. Odjel za bogoštovlje i nastavu i III. Odjel za pravosuđe.

Odjeli su bili podređeni banu, ali su međusobno u svojoj nadležnosti bili nezavisni i samostalni. Dijelili su se na odsjeke (Beuc, 1969, 180).

U nadležnost Odjela za bogoštovlje i nastavu spadali su poslovi svih priznatih crkvi i “vjerozakonskih”² društava, vrhovna uprava i nadzor odgoja, nastave i svih zavoda, znanstvenih organizacija, umjetničkih zborova i zavoda te svih drugih zavoda koji su utjecali na opće obrazovanje, uprava vjerozakonskih i školskih dobara, ako nije bilo drugačije određeno za Pravoslavnu crkvu, nadzor nad upravom zaklada i zadužbina koje su bile određene u bogoštovne i nastavne svrhe te izrada nacrtu zakonskih propisa iz spomenutoga djelokruga Odjela (Beuc, 1969, 181).

3. Županijska uprava u trima razdobljima (1870. – 1874., 1874. – 1886. i 1886. – 1918.) te područni kotarevi

Županijska uprava doživjela je od osnutka Zemaljske vlade u Zagrebu pa do njezina ukidanja tri bitne promjene, i to 1870., 1874. i 1886. godine.

Između 1870. i 1874. županije nisu više bile posebni i samostalni samoupravni organi koji bi bili nadležni da konačno odlučuju u određenim predmetima. U toj etapi organizacije u županijama je uprava bila spojena sa sudstvom. Od samouprave je bio sačuvan samo oblik. Županija je obavljala svoje upravne funkcije preko županijske skupštine dok je ova zasjedala, a između zasjedanja preko upravljajućega odbora. Ta tijela imala su isključivo pravo zaključivanja, ali samo u okviru dodijeljenoga djelokruga. Izvršni organ bio je županijski magistrat. Djelokrug županije bio je veoma ograničen. Pored nadzora nad kotarevima i općinama te posredničke uloge između općina i kotareva te Zemaljske vlade osnovne poslove županije sačinjavali su uprava županijskom imovinom i dodijeljenih im zaklada, gradnja crkvi, škola, javnih zgrada

namjesničko vijeće (koje je 1861. utemeljeno umjesto ukinutoga Carsko-kraljevskog namjesništva) da prizna Dvorsku kancelariju kao vrhovnu upravu Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije i ne uskraćuje joj zakonitu poslušnost. Predsjednik Kancelarije od 1865. bio je Milan Kušević. – Previšnjim rješenjem od 28. siječnja 1869. dokinuta je Hrvatska dvorska kancelarija, a 31. siječnja 1869. zaključuje svoje djelovanje, koje preuzima hrvatsko ministarstvo u Budimpešti dok se ne ustroji zemaljska autonomna vlada. Nakon sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe i zakonskoga članka II: 1869. o ustroju autonomne zemaljske vlade, njezine nadležnosti 16. kolovoza 1869. preuzima Kraljevska dalmatinsko-hrvatsko-slavonska zemaljska vlada.

2 Istaknula autorica teksta.

i drugi poslovi uprave koji nisu bili zadržani Vladi ili kotaru kao prvostupanjskom organu. Ako suženoj nadležnosti županije pribrojimo znatno uvećanu ulogu županijskoga stanovništva, koje je bilo jednim dijelom članom županijske skupštine, 50 % dijelom članova upravljajućega odbora, a 100 % dijelom županijskoga magistrata, te presudni utjecaj na sastav županijskoga kadra sa strane kralja, bana i velikoga župana (koji je bio na čelu županije i županijskoga magistrata), koji su prema utvrđenom redu na rang-listi činovnika imenovali to činovništvo, očito je da županija nije više igrala nikakvu važnu ulogu u političkom životu te da je postala instrument vladara i vladajuće grupe u Hrvatskoj (unionista). Takav preokret u razvoju županija bio je u politici bečkoga dvora nužan u doba kada je unionistička manjina ugovorila Nagodbu, a preostalo joj je najgore, tj. sačuvati Nagodbu u važnosti.

Kotarske oblasti imale su znatno važniji djelokrug. Županije (ukupno sedam: Zagrebačka, Varaždinska, Riječka, Križevačka, Požeška, Virovitička i Srijemska) bile su podijeljene na kotareve. Na području kotara upravni prvostupanjski organ bila je kotarska oblast (kotarski ured). Nadležnost kotara obuhvaćala je poslove višega državnog redarstva, izdavanje oružnih listova, dozvola za bilo kakvo publiciranje oglasa ili vijesti, izdavanje propusnica, izdavanje dozvola za kazališne i slične predstave, nadzor nad općinama, poslove poljodjelstva, šumarstva, lova, svilarstva, uzdržavanje cesta, mostova te suradnju u raznim poslovima koji su spadali u nadležnost zajedničke vlade i dr. Na čelu kotara stajao je kotarski sudac odgovoran velikom županu. Takva organizacija provedena je i na području Bjelovarske županije (koja je nastala razvojačenjem bivše Varaždinske krajine 1871.).

Kraljevski slobodni gradovi obavljali su sve poslove podređenih upravnih organa na području grada, tako da su u autonomnim poslovima bili izravno podređeni Zemaljskoj vladi.

U razdoblju 1875. – 1886. županije su bile isključivo upravni organi koji su zadržali oblik samouprave jedino u postojanju županijske skupštine, koja je rješavala tek sporove nekih predmeta iz vlastitoga djelokruga više općina ili podžupanija. Županijsku upravu obnašalo je 20 podžupanija, tj. teritorijalno veći kotarevi čijoj je upravi stajao na čelu podžupan. Samo u sjedištima županija, kojih je u tom periodu bilo osam, na čelu podžupanije stajao je veliki župan. Međutim, nadležnost svih podžupanija bila je ista (Beuc, 1969, 190).

Zagrebačka županija dijelila se na četiri podžupanije (Zagreb, Sisak, Jastrebarsko i Karlovac), Riječka na dvije (Rijeka i Delnice), Varaždinska na tri (Varaždin, Zlatar i Krapinske Toplice), Križevačka na dvije (Križevci i Koprivnica), Bjelovarska na dvije (Bjelovar i Križ), Požeška na tri (Osijek, Đakovo i Virovitica) i Srijemska županija na dvije podžupanije (Vukovar i Ruma). Vlada je naredbom za provedbu zakona o ustroju političke uprave (izdala ga je 5. veljače 1875.) ustanovila broj podžupanija (ukupno 20) i utvrdila njihov teritorijalni opseg: Grobnišćina je spadala u Riječku županiju (Smrekar, 1899, 31-32).

Podžupanije su također imale skupštine, koje su imale nešto širi djelokrug od županijskih skupština. Podžupanijske skupštine rješavale su pitanje mreže i arondiranja općina, izdavale dozvole za otuđivanje općinske imovine, nabavu pokretnina i

nekretnina, uzimanje zajma, odobravanje općinske namete, nadzirale upravu općina i same podžupanije i dr.

Zastupnici u podžupanijskim skupštinama birali su se na izborima. Županijska skupština sastojala se od zastupnika podžupanije i virilista.

Poslove županije odnosno podžupanije obavljali su najvećim dijelom podžupanijski uredi “podžupanija”. U njihov djelokrug spadali su svi poslovi koje im je povjerila Zemaljska vlada, tj. odjeli za unutarnje poslove, bogoštovlje i nastavu iz svoje nadležnosti ili iz nadležnosti zajedničke vlade, ako su takvi bili povjereni Zemaljskoj vladi, te poslovi koji su do tada spadali u nadležnost kotarskih ureda i županija u prvom i drugom stupnju, ako nisu dani u nadležnost novoj županijskoj ili podžupanijskim skupštinama.

Podžupanije i gradska poglavarstva bili su u spomenutom periodu prvostupanjski upravni organ, a Zemaljska vlada drugostupanjski i najviši. Podžupanije su bile podređene neposredno Zemaljskoj vladi.

Od 1887. do 1918. županije su ponovno djelovale kao samoupravni organi. S obzirom na sjedinjenje Vojne krajine s građanskom Hrvatskom (1881.), broj županija povećan je na osam (Ličko-krbavska, Modruško-riječka, Zagrebačka, Varaždinska, Bjelovarsko-križevačka, Požeška, Virovitička i Srijemska). Podjela županija na podžupanije zamijenjena je onom na kotareve, s tom razlikom da su novi kotarevi bili znatno manja područja.

Županija je obavljala poslove samouprave preko županijske skupštine. Važno je da se pri popunjavanju članstva skupštine (50 %) primijenio sistem bez izbora (najjače oporezovani i činovništvo), a tek se druga polovica članova popunjavala izborima, ali javnim i usmenim pred predstavnikom kotarske vlasti. Broj članova skupštine ovisio je o broju stanovnika – na svakih 2000 stanovnika otpadao je jedan skupštinar (Khuenov sistem!) (Smrekar, 1899, 191).

Pored županijske skupštine, znatna upravna ovlaštenja imao je upravni odbor županije. Dio članova (šest) toga odbora birala je skupština, a drugi dio činili su članovi po svojoj funkciji (veliki župan, podžupan, liječnik, inženjer, nadšumar, školski nadzornik, narodnogospodarski izvjestitelj, porezni nadzornik). Upravni odbori imali su trojaki djelokrug: poslovi autonomne javne rasprave, porezni poslovi i disciplinski poslovi. Zaključcima upravnoga odbora morali su se pokoriti svi upravni i općinski organi.

Djelokrug upravnoga odbora u poslovima autonomne uprave obuhvaćao je raspravljanje o stanju svake pojedine upravne grane te odlučivanje o mjerama da se poslovi normalno odvijaju i unaprijede, ispitivanje i odobravanje općinskih proračuna i trgovišta koja nemaju magistrat te ako općinski namet prekoračuje 20 % izravnoga poreza, odobravanje općinskoga nameta do 40 % izravnoga poreza, ispitivanje i potvrdu općinskih računa, odobravanje otuđivanja općinske imovine, nabave pokretnina i nekretnina te uzimanje zajma općinama, rješavanje žalbi protiv rada županijskih i kotarskih namještenika, rješavanje urbarskih predmeta koji su dani županiji u nadležnost, izdavanje dozvola da se šumsko zemljište pretvori u druge kulture te izricanje kazne

zbog neovlaštene promjene kulture, nepošumljavanja, stavljanje šuma pod zabranu, izdavanje dozvola za nedjeljne sajmove, brigu o školstvu i dr.

Županije su bile podijeljene na kotareve. Upravne funkcije u kotaru obavljala je kotarska oblast ako nisu pripadale županiji ili drugom organu uprave (zajedničke vlade). U djelokrug kotarske oblasti spadala je briga o provođenju zakonskih propisa, održavanje javnoga reda i mira, obavljanje nadzora nad društvima i skupštinama, predstavama, poslovi zdravstva, školstva, bogoštovlja ako nije bilo pridržano pravo županiji ili Vladi, poslovi oko vojske radi pomoći u evidencijama, ukonačivanju, opskrbi vojnih osoba, odobravanje općinskih nameta do 20 % izravnoga poreza i dr. (Smrekar, 1899, 193).

4. Tko nadzire rad pučke škole?

Za vrijeme banovanja Ivana Mažuranića Hrvatski je sabor donio *Zakon od 14. listopada 1874. ob ustroju pučkih školah i preparandijah za pučko učiteljstvo u krajevima Hrvatskoj i Slavoniji* (Raguž, 2010, 87-98). Bio je to prvi zakon o školstvu u povijesti koji je Hrvatski sabor donio za područje hrvatskih zemalja.³ Do tada je školstvo u hrvatskim zemljama bilo organizirano po propisima što su ih donosile vlasti u Beču ili Pešti, kojima su pojedine hrvatske zemlje bile podređene. Ovaj zakon jedna je od važnijih pravnih tekovina Mažuranićeva banovanja kojima su postavljene pravne osnove modernoga hrvatskog društva, a ima i značenje kamena temeljca hrvatskoga školskog zakonodavstva koje će se razvijati nakon njega.

Prema tome novom prijedlogu zakona, škole su stavljene pod nadzor Zemaljske vlade, županijskih školskih odbora i školskoga nadzornika.

Općinski školski odbori sastavljeni od predstavnika lokalne vlasti i Crkve bili su prva tijela koja su nadzirala rad škola. Na razini županija formirana su tijela koja su operacionalizirala sve propise i naredbe vrhovne Zemaljske vlade u području školstva.⁴ U njima važnu ulogu i dalje imaju svećenici.

Tko je mogao biti članom školskoga odbora? U članku 147. stoji da u to tijelo mogu ući po jedan politički predstavnik s područja na kojem škola djeluje, zatim župnik, odnosno dušobrižnik one vjere kojoj pripadaju učenici, učitelj i određeni broj

3 U Habsburškoj, odnosno Austro-Ugarskoj Monarhiji prostor današnje Hrvatske bio je podijeljen na više administrativnih jedinica, tzv. krunovina (zemalja krune). Austrijskom dijelu Carstva, kojim se upravljalo iz Beča, pripadale su Istra i Dalmacija te Vojna krajina, koja je bila pod posebnom upravom. U okvirima ugarskoga dijela, kojim se upravljalo iz Pešte, bila je tzv. uža Hrvatska (današnje područje Rijeke i okolice, Gorski kotar te zagrebačko-zagorski kraj, a nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. i Slavonija), koja se neslužbeno nazivala i banska Hrvatska (jer je bila pod upravom bana u Zagrebu) ili građanska Hrvatska (za razliku od Vojne krajine, koja je bila pod vojnom upravom). Za sve hrvatske zemlje rabio se tradicijski naziv Trojedna Kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija ili Trojednica, s glavnim gradom Zagrebom, što je bio tek pravni pojam, ali ne i administrativna cjelina. Ban Josip Jelačić postao je doduše carskim ukazom 1848. upraviteljem svih hrvatskih zemalja u Monarhiji (pripojio je Hrvatskoj i Međimurje) i tako ih personalno povezao. Stvarno ujedinjenje hrvatskih zemalja u novijoj povijesti postignuto je prvi put za vrijeme Drugoga svjetskog rata (Narodna/Socijalistička Republika Hrvatska) u okviru Federativne Narodne Republike Jugoslavije / Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, u kojim je granicama nastala i neovisna Republika Hrvatska 1991. godine.

ostalih članova koji mogu ravnomjerno zastupati roditelje. Takve školske odbore biraju općinska vijeća. Školskim odborom predsjedava osoba koja ima najviše znanja i koja je prijatelj škole, pa ujedno obavlja funkciju mjesnoga školskog nadzornika. To je najčešće bio župnik. Zanimljivo je u tome zakonu određenje prava školskih odbora. Tako prema članku 154. školski odbor predlaže učitelje, brine se o sveukupnome materijalnom stanju škola, upravlja školskom blagajnom, vodi brigu o redovitom pohađanju nastave, donosi konkretne mjere za rješavanje određenih problema između učitelja i roditelja te pazi da učitelji redovito ispunjavaju svoje obveze utvrđene tim zakonom.

Člancima od 159. do 174. određeno je djelovanje županijskih školskih odbora, koji se formiraju po istim načelima kao i mjesni školski odbori. Rad i temeljni zadaci su usklađeni, kao i u školskim odborima, samo što su na višoj razini. Vrhovna školska uprava u rukama je Zemaljske vlade. Zemaljska vlada prema članku 176. toga zakona ima ovlasti rješavanja svih pitanja iz područja pedagogije i didaktike, izdaje nastavne osnove za sve pučke škole, propisuje školske udžbenike, imenuje javne učitelje⁵ i obavlja vrhovni nadzor nad školama svojim stručnim tijelima. Što je najvažnije, na kraju svake godine podnosi izvješće o stanju pučkih škola u zemlji.

Vlada je preko županijskih školskih nadzornika, koji su kao i učitelji bili zemaljski činovnici, imala kontrolu nad čitavim školskim područjem banske Hrvatske. Njihova je dužnost bila: nadziranje svih javnih i privatnih škola na određenom području, stručno savjetovanje učitelja, izvještavanje Vlade o stanju škola, nadziranje rada općinskih školskih odbora, predsjedanje županijskim učiteljskim sastancima i vođenje brige “za svekoliko znanstveno i moralno stanje svih pučkih škola”. U školskoj hijerarhiji moći županijski nadzornici bili su vrlo visoko pozicionirani, jedina instancija⁶ kojoj su bili

4 “5985.

Kr. nadzorničtvu za pučke škole na Rieci.

Buduć da u školskom zakonu od 14. listopada 1874 neima spomena o posebnom kakvom državnom nadzoru za pučke škole u području kr. gradovah u obće i buduć da te škole nemogu biti izuzete od rečenoga nadzora, to je naravno, da se djelokrug tako zvanih županijskih nadzornikah proteže u obće i na pučke škole onih gradovah, koji se nalaze u području dotične županije.

O tom se kr. nadzorničtvu za pučke škole na svoj upit od 13. prosinca 1875 br. 62 obavješćuje znanja i daljnega ravnjanja radi, dočim se ova odluka podjedno priobćuje gradskomu poglavarstvu u Senju.

U Zagrebu 27. prosinca 1875.

Za Bana

Dr Muhić

pr. 31/12 875

br. 83.” HR-DARI-850 (DS 93).

5 “6056.

Priobćuje se kr. nadzorničtvu za pučke škole na Rieci s nalogom, da se do uredjenja unutra pomenutih odnošajah natičeaji za izpražnjena učiteljska mjesta mogu razpisivati s novimi platjama, ali formulom: “za ovo učiteljsko mjesto predložena je kr. zemaljskoj vladi platja od . . . i.t.d.”

U Zagrebu 27 prosinca 1875.

Za Bana.

Dr Muhić

pr. 30/12 875

br. 82.” HR-DARI-850 (DS 93).

6 Instancija ili instanca (lat.), svaki od uzastopnih stupnjeva ovlaštenosti u hijerarhijskom sustavu (npr. u sudskoj, upravnoj, stranačkoj i profesionalnoj organizaciji).

odgovorni bila je Zemaljska vlada, odnosno njezin Odjel za bogoštovlje i nastavu.⁷ Bili su to u pravilu najbolji stručnjaci u svojoj struci i na njima je bila velika odgovornost.

Takvih županijskih školskih nadzorništava bilo je osam: varaždinsko, zagrebačko, križevačko, riječko, bjelovarsko, požeško, osječko i vukovarsko. Sve su škole trebali

7 O ozbiljnosti pristupa govori naputak odaslan iz Odjela za bogoštovlje i nastavu:

“KR. HERV. SLAV. DALM.

ZEMALJSKA VLADA

ODJEL ZA BOGOŠTOVJE I NASTAVU

4955.

Priobćuje se kr. nadzorničtvu za pučke škole na Rieci za ravnanje i strogo obdržavanje.

U Zagrebu 22. prosinca 1875.

Pr. 27/12 875

br. 77.

4955.

Prepis.

Naredbe kr. zemaljsko vladinog odiela za bogoštovje i nastavu, upravljena na sve velike župane.

Kr. zemaljska vlada došla je do uvjerenja, da je u sadašnjem posve izoliranom službenom položaju županijskih školskih nadzornikah potrebno, uređivanje tih organah školske uprave podvrći stanovitom naposrednomu nadzoru i stanovitoj kontroli već toga radi, što većina županijskih školskih nadzornikah, pozvanih na ta mjesta neposredno iz krugovah učiteljstva pučkoga, nije vješta uređovnim formam, odakle bi mogle nastati velike smutnje po javnu službu, a i toga radi, što od takova nadzora i takove kontrole nemože biti izuzet nijedan javni činovnik.

Stoga, dok se neizpuni ono, što predpolaže §.63 alineja 1. naredbe ob upravi pučkih školah od 8 rujna t.g; ter dok se prama tomu s vremenom možda inače uredi položaj županijskih školskih nadzornikah naprama političkim oblastim perve molbe, nalazim uz priuzdržaj još daljih odredabah, županijske školske nadzornike podčiniti nadzoru i kontroli dotičnih velikih županah, s kojimi oni imaju zajednička sjedišta, u sljedećih točkah:

- a) Županijski školski nadzornik nesmije se ni za jedan dan pak bilo i službe radi udaljiti sa svoga sjedišta, a da se neprijavi velikomu županu, naznačiv mu uzrok, kojega radi i mjesto, dotično pravac, u komu mu putovati treba.
Veliki župan neće županijskoga školskoga nadzornika moć priečiti u putovanju radi pregledavanja školah, koje je glavnom dužnostju tih organah; samo će moć bditi nad tim, da to putovanje bude podieljeno tako, kako će se zadovoljiti §. 161. sl: a) školskoga zakona od 14. listopada 1874.
- b) U izvanslužbanih slučajevih biti će vlastan veliki župan podieliti županijskomu školskomu nadzorniku s važnih razlogah dopust na osam danah; duži pako dopust prideržaje si kr: zemaljska vlada;
- c) veliki župan biti će vlastan, kada god potrebnim pronadje, a najmanje svaki mjesec danah jedanput i dužan će biti, uvjerit se o poslovanju županijskoga školskoga nadzornika pregledanjem uručenoga zapisnika i odnosnih spisah, ter će tom prigodom županijskomu školskomu nadzorniku u pogledu formalne strane poslovanja podjeljivati potrebne naputke, u pogledu pako materijalnoga rada paziti će na to, da se poslovi obavljaju točno i berzo bez napotriebnih zaostatakah, koji da se nenagomilaju, valjat će županijskomu školskomu nadzorniku svoja putovanja radi pregledavanja školah urediti tako, da predugo vremena neizbiva neprekidno iz svojega sjedišta,
- d) u savezu s tim paziti će veliki župan, da županijski školski nadzornik svoj ured, kano i drugi činovnici marljivo polazi;
- e) Opazi li veliki župan, da županijski školski nadzornik dužnosti svoje neverši, ili savjetom i nalogom njegovim unutar granicah ove naredbe da se pokoriti neće, moći će ga toga radi opomenuti, a nebude li to koristilo, imat će ga kr. zemaljskoj vladi prijaviti.

Nu nutarnjost zadaće, koja je zakonom i odnosnimi naputci namienjena županijskim školskim nadzornikom nepotpada pod kontrolu velikoga župana.

Ova naredba priobćuje se podjedno i županijskim školskim nadzornikom.

U Zagrebu dne 22. prosinca 1875.” HR-DARI-850 (DS 93).

obići barem jednom godišnje. U Riječkoj županiji djelovao je po donošenju Mažuranićeva zakona kao županijski školski nadzornik Petar Maričić.

Crkva obavlja nadzor nad vjeronaukom i ima sve kompetencije vezane uz vjeronaučni sadržaj, broj nastavnih sati i izbor knjiga, udžbenika i sl. To je zakonski uređeno člancima 185. do 192. Vjeronauk u pučkim školama poučava dotični župnik, a samostalne katehete imenuje Zemaljska vlada na prijedlog dotičnoga duhovnog stola.

5. Učiona u Čavlji ili u Čavlih

Činjenice, tj. podatke o radu “učione u Čavlji ili u Čavlih” pružaju nam *izkazi* koje je sastavljalo *Kraljevsko nadzorništvo za pučke škole* u Rijeci na temelju podataka koje je dobilo o školi, *Matica i sposobnik za učitelje pučkih i građanskih školah u kr. nadzorništvu za pučke škole Rieci, izkazi učiteljskoga osoblja i njegova beriva, izkazi o troškovih školskih obćinah obće pučke škole, izkazi obćinskih školskih odborah, izkazi o stanju obćih pučkih škola*, kao i razmijenjeni dopisi između škole, Nadzorništva i Odjela za bogoštovlje i nastavu u Zagrebu.

To ću ilustrirati na primjeru učitelja Frana Zakarije, čiji je životopis i ulogu lijepo ocrtao dr. sc. Irvin Lukežić u svojem *Grobničkom biografskom leksikonu* (Lukežić, 1994, 252-253).

U *Izkazu o stanju obospolne obće pučke škole u Čavlih za školsku godinu 1874/5 i 1875/6* (HR-DARI-850 /DS 93/, kut. 1) zabilježeno je da školske godine 1874./1875. u čavljskoj pučkoj školi poučava Blaž Polić (Lukežić, 1994, 187), svećenik, a sljedeće školske godine, 1875./1876., svjetovnjak Klement Kunčarić (Lukežić, 1994, 130)⁸. Školska godina započela je prema ljetopisu škole⁹ 15. prosinca 1875. godine (Poviest škole, 1998, 189). S obzirom na to da Polić zbog zauzetosti na mjestu župnika više nije mogao biti učiteljem u školi, tajnik velikoga župana Kukuljević naređuje 2. prosinca 1875. da Kraljevsko nadzorništvo raspiše natječaj za jednoga učitelja “u obćoj pučkoj školi u Čavlih” (HR-DARI-850 /DS 93/, kut. 1). Županijski školski nadzornik Petar

8 Prema istom izvoru, Kunčarić ostaje u Čavlima do 1878. godine.

9 HR-DARI-850 (DS 93), kut. 1. Spomenicu je započeo pisati učitelj Fran Zakarija, što se vidi iz prepiske između njega i županijskoga školskog nadzornika Maričića:

“Poglaviti gospodine!

U prigibu pod ‘/. čast mi je podnieti na pojedinih listovih sastavljen po mogućnosti, neimajuć nikakvih vierodostojnih podataka, spomenicu, vrućom molbom, da Vaša poglavitost pročitav manjkava u njoj popuniti i pogriešna izpraviti blagoizvoli.

Vaše Poglavitosti

Na Čavlji 12. veljače 1882.

najpokorniji sluga

FZakaria učitelj

pr. 15/2 882.

br. 75.

Obćoj pučkoj školi u Čavle

Podneskom od 12. veljače tj. podneseni sastavak za školsku spomenicu vratja se i primjećuje sljedeće:

U dielu ‘poviest škole’ ako je moguće sabrati ma i kakove podatke, dobro bi bilo ponajprije nacrtati, kako je mladež bila poučavana prije utemeljenja škole i po komu ter koliko se je dotičniku plaćalo za svako

Maričić postavlja već 8. prosinca 1885. Kunčarića za učitelja u Čavlima.¹⁰ Usprkos tome postavljanju učitelj Fran Zakarija iz Gerova podnosi 24. prosinca 1875. Nadzorništvu u Rijeci molbu za radno mjesto u Čavlima i kopiju molbe upućene školskom odboru u Čavlima.¹¹ Dokaz da učitelj Kunčarić nije do početka te školske godine stupio u službu pruža *Izkaz članovah občinskih školskih odborah u području kralj. podžupanije riečke* od 16. prosinca 1875., u kojem se navodi da je tamo učitelj Blaž Polić (HR-DARI-850 /DS 93/, kut. 1). Treba svakako istaknuti da je školski odbor škole u Čavlima podržao imenovanje Kunčarića za učitelja, o čemu izvješćuje mjesni školski nadzornik Josip Haramija 9. veljače 1876. dopisom i zapisnikom sa sjednice u prilogu.¹² Škola u Čavlima u to doba nije uopće bila atraktivna, ali oba su učitelja željela doći bliže svojem kraju. Županijski školski nadzornik Maričić izvješćuje 21. prosinca iste godine da je 7. prosinca obišao školu u Čavlima i navodi: “Za sada obratiti mi se

diete ili možda za svu djecu; a zatim neka se dalje nastavi kako je opisano u ovom sastavku. ‘Poviest škole’ ima se opisati sve do 1. listopada 1875, a zatim od ovoga dana napred za svaku školsku godinu napose ‘Ljetopis’ nastaviti, te se za svaku godinu ima spomenuti, kada je škola po kr. žup. nadzorniku pregledana.

Tamo gdje se u škol. godini 1879/80 spominje polazak mise po školskoj djeci, valja izpustiti ono što je u tom spomenuto glede nedjeljah i blagdanah, jer su djeca školska dužna ići na ova dane u crkvu, iako nije zlo vrijeme, kako se to određuje u točki 17 slovo d) i e) naredbe visoke vlade od 20. prosinca 1879. br. 26. pošto nije škola znatno od crkve udaljena.

U ostalom, naznačeno je olovkom gdje se što izpraviti ili nadopuniti ima, te će učitelj iza kako unese u spomenicu sve do konca rujna 1880. zaključiti i potpisati, i za godinu 1880/81. dalje napose napisati i po završetku opet zaključiti i potpisati.

Na R. 16/2 882 Maričić
otp. 17/2.”

10 “Br. 58

Gospodine!

Pošto je učiteljsko mjesto na obćoj pučkoj učioni u Čavlih ovaj čas izpražnjeno, postavljam vas namjestnim učiteljem na istoj učioni, s nalogom da se na mjesto svoga opredeljena odmah uputite i s ovim dekretom dotičnomu župniku i občinskom poglavarstvu u Grobniku predstavite. Godišnja plata sastoji Vam kao namjestnomu učitelju uz slobodan stan za 360 for. tojest 60% od plaće koja je po novom razredjenju odmjerenjena definitivnom učitelju, zatim u ime drvah za sebe i učionu 100 for koju svaku dizati će iz občinske blagajne na Grobniku.

Svojim radom u učioni i vladanjem izvan učione nastojte steći povjerenje tamošnjega pučanstva i občinskoga školskoga odbora da na predlog istoga definitivno imenovanje postignete.

8/12 875

Maričić

Klementu Končariću ovdje.” HR-DARI-850 (DS 93), kut. 1.

11 “br. 16.

slavnomu školskomu žup Nadzorničtvu na Rieci

Smierno potpisati častim se slavnomu školskomu žup Nadzorničtvu odaslati priklopljenu % molbu upravljenu na školski Odbor u Čavlih sa potrebitimi dokazi za učiteljsko i orguljačko mjesto, snadom, da će ju slavno isto na svoje mjesto odpremiti i svojom preporukom poduprieti.

Neću se sam hvaliti i laskati, nego neka me hvali moje dojakošnje ponašanje, marljivost i napriedak moj u školi, te nek me preporučí moja čista i patriotična namiera i želja u otačbini svojoj služiti i njoj koristiti.

Tim jesam s dužnim počitanjem

Gerovo 24. prosinca 1875.

pokorni sluga

Franjo Zakaria

učitelj.” HR-DARI-850 (DS 93), kut. 1.

je na kr. podžupaniju glede školske sobe u Čavlih. Ovdje se je do sada školska sgrada upotrebljavala više za ine nego za školske svrhe. I ovoj sgradi upotrebljuje za školsku sobu nekakova razizemna prostorija, koja svojom vlagom ubitačno djeluje na zdravlje djece, dočim su se suhe i zračne sobe u prvom katu rabile stranom za stan učitelja, a stranom su se u najam davale. Glavna svrha ove sgrade bila je dakle podređena nuzgrednoj. Ovomu zlu doskočiti će kr. podžupanijska oblast ako strože mjere preduzme te naloži dotičnoj obćini da prostor za školsku sobu pripravi u prvom katu iste sgrade a to će se tim kasnije postići što je to svj. posao neznatnim troškom skopčano, koji se nebi smio nikako bez valjane osnove izvesti, a dotle neka se nedopusti i najmanji prostor u ovoj sgradi upotriebiti bilo u koju svrhu osim školsku” (HR-DARI-850 /DS 93/, kut. 1). Na temelju toga dopisa školskoga nadzornika tajnik Kukuljević istoga dana naređuje županijskom školskom nadzorništvu:

“Na predlog kr. nadzorništva za pučke škole od 21 prosinca tg: br: 68, da se radi nespretnosti dosadanje školske sobe u Čavlih ista premjesti u prvi kat – gdje ima dovoljne prostorije, jer da je sadanja soba tamna, vlažna i po diete nezdrava, pronašla jest podžupanija odrediti, da se svakako škola u Čavlih sa razi zemlje u prvi kat premjesti. U tu svrhu imadu se prostorije u I katu adaptirati te se žup. misniku nalaže, da se odmah odputi u Čavle ondie osnovu i proračun adaptacije načini istu poglavarstvu obćine uruči, a poglavarstvo obćine imati će te adaptacije odmah izvesti tako, da škola najdulje do 10 siečnja 1876 u I kat smještena bude.

U slučaju ako bi se obćinari smještenju tom protivili – izvjestiti će pogl. obćine odmah ovamo; jer će se tada škola u Čavlih odmah u Cernik premjestiti.

Ob izvršbi ovog naloga očekuje se izvješće do 12 siečnja 1876.¹³

Što se kr. nadzorništvu u riešenju dopisa od 21 prosinca 1875 br. 68 znanja radi priobćuje.

Na Rieci 21 prosinca 1875.” (HR-DARI-850 /DS 93/, kut. 1).

Prateći životopis učitelja Zakarije (Lukežić, 1994, 252-253), vidimo da je on ipak dobio premještaj u Čavle. Kako je sam u molbi za mjesto učitelja naveo da može “orguljati”, vidljivo je iz daljnjih arhivskih izvora da se time i bavio. No bilo je i tu problema jer se 25. veljače 1886. Župni ured na Cerniku žali Biskupskom ordinarijatu senjsko-modruškom u Senju na neredu tijekom orguljanja u crkvi.¹⁴ Dopis Župnoga

12 “Molbe natjecatelja i zapisnik odborske sjednice podastire se visoko uz smierni predlog da bi blagoizvolila na obćoj pučkoj školi u Čavlih imenovati učiteljem Klementa Kunčarića iz razlogah:

a) što je on po istoj učioni privremeno postavljen

b) što je svojim dosadanjim radom na pučanstvo toliko djelovao da djecu željno u učione šilje a djeca jošte željno dolaze što...” HR-DARI-850 (DS 93), kut. 1.

13 U spisima Kr. nadzorništva za pučke škole u Rijeci nema povratne bilješke o tome je li zahtjev realiziran, ali zato u školskom ljetopisu postoji bilješka da “ove godine bi učiona iz podruma premještena u prvi kat, gdieno pretvorioše tri sobe od istočne strane liečničkog stana za učeću sobu” (Poviest škole, 1998, 189).

14 “Prečastnomu biskupskom Ordinarijatu Senjsko-Modruškomu u Senj

Župni ured na Cerniku dne 25. Veljače 1886 br.: 19

javlja neredu, koji kod orguljanja u crkvi se zbiva, zato moli da bi se orguljaš na red pozvao.” HR-DARI-850 (DS 93), kut. 8.

ureda, koji je potpisao Nikola Gršković, *upravitelj Župe*, od neizmjerne je povijesne vrijednosti, pa ga navodimo u cijelosti.

“Prečastni biskupski Ordinarijate!

Bila je griehota u ovožupnu crkvu uvesti orgulje, pošto pučanstvo sve prilično dobro i skladno znalo je u crkvi pjevati.

Bez dvojbe misao početnika rečenih orgulja bila je ta da se pievanje malco oplameniti, i da se malo po malo upelju nove pobožne pjesme, kojih danaska imade sijaset u hrvatskom svijetu.

Uvesti napiev novih pjesama sa odraslim pučanstvom se ne da, već jedino s vriemenom bi se dalo to dostignuti, kada bi se školska djeca u školi vježbala, ter počela u crkvi pjevati. Tamo cilja i današnji školski sustav uslied koga svi pripravnici za učiteljstvo moraju nešto biti i glasbenici.

Deset je godina prošlo od kada u ovoj crkvi orgulje se nalaze, za koje pučanstvo mnogo se žrtvovao; 8 pako je godina od kada orguljaš jest sadašnji učitelj g. Franjo Zakarija. Kada svake godine jednu samu pjesmu bio bi naučio pjevati, pučanstvo znalo bi barem toliko pjesama. Reći da pučanstvo niti same jedne pjesme nezna pjevati činilo bi se nevjerovatno, ali žalibože istinito jest, jerbo se djeca u školi sa pievanjem nikada ne vježbaju. Dosta je znati da niti pučke pjesme, carevke, neznaju pjevati.

Potpisati odmah u početku svojega dolazka u ove strane, čuvši hrapav i razbijen glas g. učitelja, ovomu savjetova neka medju školskom djecom odabere liepše glasove, uvježba, ter š njimi neka u crkvi počme pjevati, ali koj gore reče, jerbo odgovori: da se u njegovo pievanje nitko nesmje dirati. Još dva krat bio je opomenut, i to onda kada za orguljanje na dan 2 Studena i kod Zornicah tražio si posebnu nagradu, i kada, jer tužen, bio je opomenut da pod službom božjom u crkvi se razgovara, u koja obadva krat na podpisata fakinski je napao, tako da više mu se neće govoriti, već poprimiti fakta.

S velečastnim g. Blazom Polićem glede orguljanja i pievanja neprestano se prepirao, od kojega bio je Slavnoj Kr. podžupaniji više krat i tužen, ali sve badava.

Kada će misa ili blagoslov započeti zvončićem daje mu se znak da orgulja, zašto on haje i nehaje; redovnik jest već na oltaru, počeo vršiti službu, onda tekar pretisne podnožje – pedale – orguljah, ter za jedan dobar čas u jedan sami basso tuli, da čovieku zubi upravo vadi.

Kod orguljanja ne pazi na pievanje puka, tako da on svrši jednu kiticu orguljati dočim pučanstvo ju jišter pieva, ili obratno, i tako nastane konfuzija; još manje imade obzira na redovnika kod oltara.

Školsku djecu, bilo svagdašnjie ili opetovane učione, po nedieljah i blagdanih kako bi morao sv. misi i blagoslovu ne vodi, zato svakomu je prosto ići ili ne.

Sbog orguljanja pučanstvo je proti njemu razdraženo, ter niekolicina bila ga je i podpisatomu za to i tužiti: bilo bi dosta samo malo pristati, ter bi se moglo svašta zbiti.

Bilo bi napokon dobro da dotična oblast bi na Čavlih drugoga mjestnoga školskog nadzornika imenovala, budući da sadašnji sbog njegove starosti nikad ne dolazi u školu, koja time načinom jest bez nadzora.

Moli se Prečastni biskupski Ordinarijat da bi blagohotio učitelja orguljaša g. Franju Zakariju putem njemu nadležne oblasti na red pozvati.

Župni ured

Na Cerniku dne 25. Veljače 1886.

Nikola Gršković

Župe upravitelj” (HR-DARI-850 /DS 93/, kut. 8).

Juraj Posilović, biskup senjsko-modruški ili krbavski (Posilović, Juraj, u: *Hrvatska enciklopedija*),¹⁵ već 3. ožujka 1886. prosljeđuje pritužbu *kr. županijskomu nadzorništvu za pučke škole na Rieci* da riješi problem iz svojega djelokruga da ne bi Biskupski ordinarijat u Senju bio prisiljen zabraniti orguljanje pučkom učitelju Zakariji u Cerniku (HR-DARI-850 /DS 93/, kut. 8).

Na pritužbu se očitovao i učitelj Fran Zakarija 8. ožujka 1886. godine. Njegovo izvješće novi je biser za povijest školstva na Grobnišćini.

“Slavnomu kr. nadzorništvu za pučke škole na Rieci

Fran Zakaria učitelj na Čavlih

podnaša pokorno svoje izvješće na velecienjeni nalog od 8. ožujka 1886. br. 276.

Slavno nadzorništvo!

Na velecienjeni nalog od 8. t.m. br. 276. slavnoga toga nadzorništva i pritužbe častnoga župnoga urada u Cerniku od 25. veljače 1886. br. 19., upravljeno na prečastni ordinarijat u Senju, uslobodjujem se slavnoistomu podnieti u svoj poniznosti sledeće izvješće:

Ja sam na kr. preparandiji u Zagrebu g. 1860. svršio propisani učiteljištni dvogodišnji tečaj, te sam odobren za učitelja pučkih škola, a podjedno usposobljen za orguljačku službu. Odmah iste godine namješten sam bio učiteljem u Gerovu, gdje sam obavljao službu orguljačku¹⁶ punih 17 godina na obće zadovoljstvo koli svoga župnika toli i pučanstva kako to tvrde svjedočbe (3 kom.)

Zatim službovao sam godinu dana na Hreljinu, gdje protiv meni u nijednom obziru prigovora bilo nije, dapače u kratko vrijeme ugodio sam toli ga župniku koli i pučanstvu sa svoga službovanja i orguljanja, da se je ondje žalilo, što sam ostavio Hreljin.

Došav na Čavle nastavio sam svoju službu istom revnosti, da i viežbao se neprestano u orguljanju, pošto sam si već u Zagrebu nabavio glasovir. Ja sam viešt u orguljanju u tolikoj mieri, kako i svaki moj stariji, dakle tomu vieštiji sudrug. Pjevati podučavao sam svake godine, kako se je i poglaviti g. nadzornik prigodom inspekcije uvjeriti mogao. Medju prvimi pjesmami svakako je ‘carevka’¹⁷, koja se

15 Godine 1876. postao je Posilović senjsko-modruškim ili krbavskim biskupom, a 1894. zagrebačkim nadbiskupom.

16 Podertano u izvorniku.

17 Podertano u izvorniku.

pjeva svake godine na svršetku izpita, a pjevala se je i dne 6. o. m. na prvom polugodišnjem izpitu; no gospodin upravitelj župe nije toga čuo, jerbo uvijek poslie obavljene katekizacije, nemareć za ostale učevne predmete, od izpita se udalji. Medjutim obolio sam pred 3 godine opasno na želudačnom kataru, za koju bol gospodin upravitelj dobro znade, te na toj bolesti i sada trpim, pa pošto je svako napinjanje po moje zdravlje pogibeljno, to se sada na najbolju volju ne mogu toliko baviti pjevanjem.

Orgulje cerničke u veoma su lošem stanju, stranom radi silne vlage u crkvi, a stranom radi površne gradnje, te se neće moći nikada valjano popraviti. Kako je mučno pokazati svoju vieštinu na orguljah, u kojih je polovica svirala niemih, a tipke u sporanu veoma važne ne daju nikakva glasa, gdje koje pako same sviraju, jer su pera preslaba, a ostalo pako razloženo da me se orguljanju smeta, priznati će svatko, tko ima najprimitivnije pojmove o glasbi! ovom sgodom navesti mi je, da kad sam dne 24. kolovoza p.g. na Bartolovo kao dan patrona župne crkve brinuo se na molbu g. upravitelja oko objeda u župnom stanu za gostove i stoga, a fratar Didak s Trsata zamjenio me u orguljanju, isti izjavi poslie mise 'Kako možete orguljati na takove orgulji'.

Djeca na naših školah polaze istu svaki dan većinom do 11. redko pako do navršene 12. godine, a onda idu u razne tvornice ili na pašu, da tim svagdanji kruh služe. Opetovnica se ne polazi upravo s'ovih razloga baš najmarljivije te uvesti red u opetovnu obuku skoro je nemoguće, jer tuj vlada skrajnje siromaštvo, pak tako djeca i ono zpjevati zaborave, što su se u školi prije naučila.

Ja sam župljanin grobnički, pa znam po prilici kako se tj pjevalo već prije 30 godina, te moram reći po duši, da je upravo po školi u tom obziru učinjen velik predah, jer uobće je poznano, da se u Grobništini loše pjeva, što ga je i sada u Gorskom kotaru, ako će se komu reći da zlo pjeva, poslovicom: 'Pjevaš kao Grobničanin'.

Gospodin upravitelj župe svem sebe pobija, jer ponajprije veli, da puk nezna pjevati nijedne pjesme, a onda opet da uz orgulje pjeva no da ja nepazim kada počme ni kada dovrši, već da svaki na za se pjevamo. Tim i sam priznaje, da je njegova tužba na krivom temelju. Kada puk nebi znao pjevati nebi ni pjevao. Puk pjeva: 'Slavu' na dva napjeva. 2. 'Vjeru' takodjer na dva napjeva. 3. 'Kraljice nebeska'. 4. 'Mario, Mario!' 5. 'Zdrava budi Mario!' 6. 'Mario o mili glas'. 7. 'O Mario majko mila'. 8. 'Poslan bi anđjel Gabrijel'. 9. 'Narodi nam se kralj nebeski'. 10. 'U sve vrime godišta'. 11. 'Tebe Boga hvalimo' crkvenu ariju.

Djeca, a i neka odraslija mladež, za pjevanje sposobnom pronadjena, pjevaju: 1 'Pred tobom o Bože kleči!' Misa od Haydna sa posebnimi arijama za slavu vjeru itd. 2. 'Ah kamo da se utičem!' pristup i svet. 3. 'Padamo' na dva napjeva. 4. 'Iz neba će sada doći'. 5. 'Otče kog nas Isus poznat uči'. 6. 'Jutrom oprem oči'. 7. 'Hvala Sion stvoritelja.' 8. 'Otče gle nas malene!' 9. 'Tebe Boga hvalimo', po Pintariću. 10. 'Isuse sladka spomeno!' 11. 'O Isuse muku tvoju'. 12. 'Stala majka'. 13. 'Na čast uskrsnuvšega'. 14. 'Dodji duše presveti!/: Na tjelovo pjeva puk starinske svoje pjesme:/ 15. 'Zdrava budi Mario prejasna zornice'. Za Božić.

16. 'Božićnu misu'. 17. 'Sretan svijetu drenak svemu'. 18. 'Oj dječice moje drago' 19. 'Dječice je porodjeno'.

Mislim, da taj broj je dovoljan za vrijeme 8 godina. Istina sva školska djeca toga nepjevaju, kao što već uvodno rekoh, jerbo to nije niti moguće, pošto svako dijete zato ni sluha neima, već samo neka za crkveno pjevanje odabrana. a kao što jur navedoh poradi bolesti, koja me je god. 1882. upravo satrla, te raznih nesreća u obitelji, koje me neprestano pogadjaju, nemogu se sada toliko pjevanjem baviti.

Da ja sv. misu točno polazim, dokaz je i to, što nisam uzmanjkao prisustvovati nijednoj zornici, akoprem je crkva $\frac{1}{4}$ sata od škole udaljena, izim ako je bilo vrlo ružno vrijeme ili zima, za koje momente g. upravitelj oglosio je puku u crkvi, da zornice biti ne će. a to je i uzrok da sam pao u bolest, koja jur tri godine traje. Sbilo se je: god. 1884:/, da sam tri puta do crkve došao, a zornice s'bog elementarne nesgode bilo nije.

Na ono, što g. upravitelj u pritužbi veli, da sam ga na njegove tobožnje opomene **fakinski**¹⁸ napao, čast mi je uzvratiti, da to istina nije, jer ja svačije savjete dragovoljno slušam. Gospodin upravitelj običaje proti meni govoriti pred prostaci, bez da mu dam i najmanjega povoda, pače tako se zaboravi, da u mojoj nazočnosti to čini na najnesmotreniji način. Da sam mu u takovu slučaju koju i rekao, neću tajiti, da samo takovim načinom, da ga upozorim pred kim govori, i da nije liepo rušiti tuđi ugled, a napose učiteljski.

G. 1882. obolila je moja supruga tako teško, da je od slabine izgubila vid, te sam je morao na liečnički saviet odpraviti u Trst, gdje je operirana. Pa kad sam uz dopust po nju onamo išao, a bilo je to preko nedjelje, govorio je g. upravitelj spred oltara i pred svim pukom proti meni i orguljanju. Na ovaj njegov govor razdražilo se je bilo pučanstvo, te je i on onda sam to opozvao, videć svoju pogriješku i osvjedočiv se po orguljašu Franjevacu trsatskih fratru Didaku, da sam ja dobar orguljaš, no orgulje da nevaljaju. Ja nisam na taj postupak g. upravitelja preduzeo nekakovih koraka, što najbolje povezuje moju miroljubivu ćud.

Mimogred budi mi dopušteno opaziti, da je g. upravitelj bio kod mene na hrani od 1. prosinca 1884 pa do konca siečnja o.g. Za to doba imao je on dosta vremena, a bila mu i najliepša prilika da mi kod stola mirno kaže, što misli i želi, pa i to je jasan dokaz, da tomu ni povoda imao nije.

Isto tako mu je bila zgoda da se potuži, kada je presvjetli g. biskup bio po djelenju Sv. potvrde u ovom kraju, pa se bi bila stvar razvidila; ali i onda je šutio – mislim ne bez razloga, pače pohvalio me javno tom sgodom pred učiteljem iz Kukuljanova g. matijom Sorićem, veleć: 'Ja i g. Pobor se možemo ponositi s'učitelji, koji nas podpomažu u obuci vieronauka škol. djece'" (HR-DARI-850 /DS 93/, kut. 8).

Usljed nedostatka arhivskoga gradiva ostalo je nedorečeno je li pritužba na učitelja Zakariju imala nekih posljedica na njega. No kako je on i nakon toga radio u Čavlima još punih osam godina, sve do svojega umirovljenja, može se pretpostaviti da su nadležni uzeli u obzir i njegovo očitovanje.

18 Podcrtano i istaknuto u izvorniku.

6. Obća pučka obospolna škola u Grobniku

U Grobniku je niz godina poučavao učitelj Petar Solerti. Rođen je 10. kolovoza 1827. u Gospiću. Polugodišnju preparandiju završio je u Rakovcu 25. listopada 1851. s dobrim uspjehom i osposobljen je za pučkoga učitelja. Rimokatolik, oženjen, imao je četvero djece, svjetovnjak, započeo je prosvjetnu službu kao podučitelj u Ličkoj i Otočkoj pukovnici od 1. veljače 1851. do 31. srpnja 1856., a kao učitelj u Grobniku službuje od 1. kolovoza 1856. godine. Tijekom 25-godišnjega učiteljevanja pokazivao se uvijek revnim. Zbog toga je bio nagrađen sa 30 forinti.¹⁹ No nakon toga uslijedilo je vrlo zanimljivo sučeljavanje između županijskoga školskog nadzornika i Općinskoga poglavarstva.

Radilo se o *Popisu školskih sposobnjaka za školsku godinu 1884/5*. Popis je sastavio Petar Solerti, potpisali su ga općinski načelnik August Durbešić, mjesni školski nadzornik Martin Juretić i članovi školskoga odbora Martin Juretić, Anton Valjan i August Durbešić 12. kolovoza 1884. (HR-DARI-850 /DS 93/, kut. 6), a odaslan je Kraljevskom nadzorništvu u Rijeci. Popis je Kraljevsko nadzorništvo vratilo školskom odboru na doradu 31. kolovoza iste godine. No školski odbor pod predsjedanjem općinskoga načelnika uzvraća Nadzorništvu dopisom od 4. rujna u kojem navodi da ne vide u čemu se pogriješilo i ne znaju kako bi popis ispravili i dopunili, a da ne dođu u sukob sa školskim propisima.²⁰ Osim toga dopisa upućen je 9. rujna i dulji dopis u kojem načelnik Durbešić uime čavljanskoga Općinskog poglavarstva ipak objašnjava kako su postupili pri ispunjavanju tiskanice. Zaključuje da je školski odbor radio savjesno, što su svojim potpisima potvrdili, pa se sada nalaze uvrijeđenima.²¹ Radilo se o rubrikama tjelesna nesposobnost, duševna nesposobnost i nepohađanje škole. Županijski školski nadzornik Maričić potrudio se sastaviti poduži dopis, za koji mu je

19 Ovo pozitivno mišljenje o radu Petra Solertija napisao je županijski školski nadzornik Petar Maričić i predložio ga za redovito imenovanje. HR-DARI-850 (DS 93), kut. 1.

20 "Podpisujući škol. odbor s razloga što si je podpuno svjestan, da je dne 12. kolovoza t. g. proveo popis škol. sposobnjaka i prema škol. zakonu i odnosnim provedbenim naredbama i prema dotičnim novim za to propisanim tiskanicam, uzevši pravedni obzir i na obiteljske odnose - i s razloga, što nevidja da je bud u čem pogriješio - očituje, da nezna načina, kako da povraćeni mu popis izpravi i nadopuni, a da podjedno nedodje u sukob ili sa odnosnim propisi školskimi, ili sa nalogom sl. kraljevske podžupanije riečke od 31. kolovoza t.g. br. 5800.-" HR-DARI-850 (DS 93), kut. 6.

21 "Popis školskih sposobnjaka na Grobniku obavljen je na novih tiskanicah kojim je svrha držati u evidenciji svi djecu Za skolu sposobnu ko i obvezanu, pa i onu koja skolu polaže makar u prekoračenoj dobi, - po tom.

ad a/ Učenici koji su prošle godine II tečaj opetovnice s dobrim uspjehom svršili, u 6. rubrici evidentirati, a u 10. oprostiti.

b/ Tjelesnu nesposobnost uvidio je i uvjerio se popisujući školski odbor, komu to pravo pripada po Zakonu, pa nesmiye proti vlastitoj savjesti griješiti - da u takovih slučajevih sili siromašne obitelji na dangube i troškovi, a duševna nesposobnost odkazaji polučeni 3i red napredka.

c/ Djeca koja prošle godine skolu polaziti imala, a u 8. rubrici bez napredka izkazana, jesu riedko ili nikad skolu pohajala, pak stoga stoga neizpisana ostala.

d,e/ Djeca ljetos u I razred upisana, buduć rodjena 1877. istom ove godine postala obvezana, nisu mogla lani silom uskolana biti, već su bila u tako zvanom prirastu, a ljetos dolaze kao obvezanici upisani u I razred, - djeca pako za skolu sposobna rodjena 1878 godine uvršuju se ljetos u prirast, a silom se uskolati nemogu.-

očito trebalo vremena jer je datiran sa 11. studenog 1884., u kojem detaljno obrazlaže pogreške u ispunjenoj tiskanici.²² Petar Maričić nalaže *obćinskomu poglavarstvu* da popis školske djece na Grobniku u smislu *nazočnoga odpisa* i onoga od 31. kolovoza 1884. ispravi u roku od **osam** dana i tako ispravljen dostavi Nadzorništvu, za što *se čini osobno odgovornim obćinski načelnik*.

-
- f/ Za djecu koja su bud skoga razloga oprostena, postoji rubrika 10. u koju se i uvršuju, a zahtjev koji bi razrjed takova djeca polaziti imala, bespredmetan je, pošto ni tiskanice zato neimaju otvorene rubrike, - glede one petorice pako koje premda naoprostena i pak za polazak uvršćena nisu, uzeo se pravedan obzir prema prijašnjim godinama bud radi velike udaljenosti kao Kamenjak i Soboli, bud radi obiteljskih odnošaja.
- g/ Popisnik tiskanica rubr. 10. - neuvjetuje ničimi privatno podučavanje, a odnosni propisi glede toga jasni su.
- h/ Za djecu koja su se s'roditelji bud kamo preselila, razumije se po sebi, da se takova u onoj školskoj obćini u koju se presele i uskolati imaju, a glede dvojice ovopodručnih polaznika per. teh. br. 125 i 187 priobćila je obća pučka škola na Sušaku pod br. 55 ex 1883. - da polaze tamosnju školu." HR-DARI-850 (DS 93), kut. 6, br. 1777.
- 22 "1) Svaki učenik i učenica pučke škole koji je § 45 i 57 škol. zakona zadovoljio nespada u popis za sliedeću škol. godinu, te se samo onda ima pridržati na dalji polazak škole, ako je školu nemarno polazio i time propustio naučiti ono, što je za djecu pučke škole propisano. Uslied toga učenici upisani u ovom popisu pod tekući broj: 10, 12, 26, 51 i 98 u ovaj popis nepadaju jer su svi prešli propisanu dobu od 14 godina. Samo ona djeca koja pučku školu prije 12. dotično 14. godine, dakle prije propisane dobe redovito završe, u popis se unesu i u rubrici 10 navede razlog njihovomu oprost, da su najme zadovoljili dužnosti za polazak škole.
- 2) Da je IIIći red napredka u obće dokazom duševne nesposobnosti, to tvrde oni, koji pošto poto hoće, da se djeca daljemu polazku škole uklone. Treći red napredka nemože diete dobiti ako je neuredno školu polazilo, ako je opako i nemarno. Z ovom popisu pod tek. broj 7 naznačeno diete jur je prošle godine školske imalo polaziti treći razred; ter ako je to diete, dok je I i II. polazilo bilo tjelesno sposobno, tim sposobnije je sada, kada je starije i jače. Tuj dakle o tjelesnoj nesposobnosti nemože biti spomena, osim ako je to diete kakovom izvanrednom bolestju shrvano bilo i oslabilo, da se na polazak škole siliti ne može, tada se uslied § 47. škol. zakona samo privremeno na stanovito neko vrieme od polazka škole oprostiti smije. Diete pod tek. br. 36 upisano dobilo je zatim III red, nu nije nego jednu godinu školu polazilo, te nije jošte time dokazano, da je duševno nesposobno, jer se tim istom daljega polazka škole, kako ustanovljuje § 11 škol. i nast. reda, odlaziti može. Glede djeteta pod tekući broj 101 upisanoga iste su okolnosti, kao i onoga pod br. 7.
- 3) Ako je takove djece, koja za radi neurednoga polazka škole neizpitana i toga neklasificirana ostala, skrbljivo je zato u popisu u rubrici 'opazka' gdje se ta okolnost navesti ima.
- 4) Djeca od svršene 7. godine postaju školski obveznici te su dužni polaziti školu a djeca a djeca od svršene 6. godine uzimlju se kao školski sposobnjaci, te samo onoi diete od 6 godine, koje se prijavi da će školu polaziti postaje školski obveznik. Prema tomu dakle su djeca od 7. godine ako nisu školu polazila uvrstjuju se u rubriku kao 'prirast' za onu godinu kada postanu obvezani polaziti školu a isito tako i ona djeca od 6. godine ako se sami najave i upišu u I. razred. Sva ostala djeca koja nisu sposobna pronadjena za uškolanje u I. razred, dakale djeca od 6 godine koja se za polazak nisu prijavila, zatim ona djeca od 7. i 8.9. godine itd. koja su kod upisa pronadjena nesposobnom za školu, niti su ikada školu polazila, vode se uvijek u evidenciji dok prekorače 12. godinu te se za nje prema nalazu izpunjuje 10. rubrika popisa; u 6. 7. i 8. rubrici se za tu djecu ništa neizpunjuje a u 9. se 'treba da polazi' I. razred, jer bi diete taj razred i polazilo, da nije nesposobnim pronadjeno, kako se dotičnog razloga u rubrici 10 navedenoga navajda. U rubriku 'prirast' uvrstjuju se dakle samo ona djeca koju su praktično uškolanu te će I razred polaziti sa onom djecom koja taj razred opetuju, što se vidi opet iz rubrike 8.
- 5) U tiskanici popisa rubrika 8 zahtjeva se da se za svako diete navede koji razred 'treba da polazi' a rubrika 10 dotična 'opazka' razjasnuje zašto nepolazi, s toga se ima naznačiti koji bi razred trebalo da dotično diete polazi, kada nebi bile zapreke koja se u rubrici 10 navajda.

Usto Poglavarstvo nalaže neka obavijesti Martina Kamenara iz Pašca da mu se sin Rafael *od polazka škole oprostiti nemože*.

Dotad je u Grobniku obuka bila poludnevna, no takva se ukida i odmah se uvodi cjelodnevna obuka kakvu je Kr. školsko nadzorništvo odredilo. “Bude li malo klupa u školi, imaju se nepotrebni ormari iz školske sobe odstraniti ter potrebne nove klupe napraviti i to: jedna dugačka klupa odmah uz zid desno od vrata kada se u školsku sobu stupi; dve klupe dugačke ondje gdje je sadašnji ormar školski, koj se ima maknuti uz zid na lijevo odmah kada se u školsku sobu stupi.”

Teško je povjerovati, ali Općinsko poglavarstvo i dalje ustraje na svojem stavu i na sjednici 15. studenog 1884. **jednoglasno** izjavljuju da neće biti nikakva daljnega ispravka popisa sastavljenog 12. kolovoza jer je proveden prema školskom zakonu i savjesno izrađen (HR-DARI-850 /DS 93/, kut. 6). To još jednom potvrđuje općinski načelnik Durbešić dopisom od 22. studenog u kojem citira prethodni dopis uz dodatak da će se potreba za dodatnim školskim klupama uvrstiti u proračun za 1885. godinu (HR-DARI-850 /DS 93/, kut. 6, br. 2205).

Kraljevska podžupanija odustala je od daljnje prepiske s Općinskim poglavarstvom i naložila 14. veljače 1885. Petru Maričiću da se tijekom sljedeće inspekcije škole o tome više obavijesti i daje shodan prijedlog. Pametniiji popušta, reklo bi se.²³

7. Zaključak

Uvidom u arhivsku građu u Državnom arhivu u Rijeci, fond Nadzorništvo za pučke škole Županije riječke u Rijeci 1875-1886., došlo se do novih saznanja o tome kako su i na temelju čega djelovali kraljevski, pa potom županijski školski nadzornici i koga su o tome izvještavali. Do sada se nije davala prevelika važnost školskim nadzornicima i

6) Pod tek br. 18 naznačeno diete svršilo je III. razred na školi grobničkoj godine 1884., te bi sada imalo polaziti IV. razred; nu popisni odbor oprostio ga je od polazka jer da se privatno podučava, a to poglavarstvo u uvodno spomenutom izvještju spominje da se nije odbor dužan brinuti gdje se to diete privatno podučava jer da u tiskanici za popis određenoj neima o tom rubrike, a da su ostali propisi pošast. Ovakovo tumačenje i izvrtačenje postojećih školskih propisa najboljim je dokazom, kako se na Grobniku kod popisa mladeži školske nepostupa uredno te se obćinsko poglavarstvo upućuje na § 22 naredbe o polasku škole od 6. listopada 1875. po kojem je odbor dužan paziti u kakvoj privatnoj školi se djeca podučavaju a gdje djece koja su se sa roditelji odselila a pripadaju školskoj obćini, ustanovljuje § 21 pomenute naredbe kako se postupati ima. U obće opazi se da se na Grobniku hoće pošto poto ili mimoići postojeće školske propise ili izvrtaćati i tumaćiti kako najbolje ide u prilog onim koji hoće da . . . od polazka škole oprostite, te je tomu dokaz i uvodno spomenuto izvještje toga poglavarstva, kojim se je . . . tumaćiti ovoj K. podžupaniji postojeće školske propise. Takav se postupak strogo zabranjuje, a smatra li obćinsko poglavarstvo ili školski odbor da mu je odredbom podžupanijskom krivda nanešena, prosto mu je redovitim putem utići se visokoj kr. zem. vladi.” HR-DARI-850 (DS 93), kut. 6, br. 6132/1884.

23 “Ustuplja se p. n. gosp. žup. škol. nadzorniku da se o predmetu pri inspiciranju škole ove godine obaviesti i potom shodan predlog stavi.

Kr. podžupanija

na Rieci 14. veljače 1885.

vel. župan

[potpis nećitljiv]

pr. 18/2 885 br. 94.” HR-DARI-850 (DS 93), kut. 6, br. 7875/1884.

nije se shvaćala njihova uloga. No njihova izvješća upućena višim instancijama govore nam o tome kako se poučavalo u pučkim školama u to vrijeme, pa tako upotpunjuju povijesna saznanja o povijesti školstva na području Grobnišćine.

IZVORI

1. HR-DARI-850 (DS 93): Državni arhiv u Rijeci, fond 850, Nadzorništvo za pučke škole Županije riječke u Rijeci 1875-1886.

LITERATURA

1. Beuc, I. (1969). *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527-1945)*. Zagreb: Arhiv Hrvatske.
2. Horvat, J. (1990). *Politička povijest Hrvatske*. Zagreb: August Cesarec.
3. *Ilustrirana povijest Hrvata*. (1971). Zagreb: Stvarnost.
4. Lukežić, I. (1994). *Grobnički biografski leksikon*. Crikvenica: Libellus.
5. Macan, T. (1971). *Povijest hrvatskog naroda*. Zagreb: Školska knjiga.
6. Posilović, Juraj. U: *Hrvatska enciklopedija (online)*. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49652>.
7. Poviest škole. Spomenica pučke škole u Cerniku (Čavlima). (1998). *Grobnički zbornik*, 5, str. 189.
8. *Povijest Rijeke*. (1988). Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
9. Raguž, M. (2010). Zakon od 14. listopada ob ustroju pučkih škola i preparandija za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. *Senjski zbornik*, 37, str. 87-98.
10. Smrekar, M. (1899). *Priručnik za političku upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*. Knj. I. Zagreb.
11. Šišić, F. (1975). *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Manon Giron, Rijeka

THE CONDITION OF SCHOOLING IN THE GROBNIK REGION ACCORDING TO REPORTS OF THE SUPERVISORY OFFICE FOR RIJEKA COUNTY PUBLIC SCHOOLS IN RIJEKA IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY

Summary

Pursuant to what was referred to as the Mažuranić Law, namely the Act on the Organization of Public Schools and Preparations for Public Teaching in the Kingdom of Croatia and Slavonia of 1874, all crucial powers regarding schooling matters were vested in the Government. According to § 153 of the Act, schools were placed under

supervision of the Regional Government, County School Boards, and the School Supervisor.

The Government controlled the entire school area of the Croatian Governorate through County School Supervisors, who were regional officials like the teachers. They were responsible for supervising all public and private schools in the area concerned, providing professional advice to teachers, reporting to the Government about the condition of schools, supervising the activities of municipal school boards, chairing county teacher meetings, and for monitoring the “overall scientific and moral condition of all public schools.” As regards the school hierarchy, County Supervisors ranked very highly, reporting exclusively to the Regional Government represented by its Worship and Teaching Department. They were normally the best experts in their respective professions and were entrusted with great responsibility.

Several School Supervisors operated in Rijeka County in Rijeka, visiting public schools including those in the Grobnik Region: a classroom in Čavle (Cernik) and a general public unisex school in Grobnik. Their comments, both positive and negative, were formulated as statements provided to the County Supervisory Office in Rijeka, while the Supervisory Office in turn provided instructions to County Supervisors and public school teachers. These are valuable sources for studying the history of schooling in the Rijeka region.

Key words: schooling, history of schooling, supervision in schools, Grobnik Region, 1875-1886